

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри менеджменту та маркетингу МІСЕВИЧА Миколи Анатолійовича
на дисертаційну роботу КОЦЕНКО Маріни Сергіївни
«Формування конкурентних переваг органічної продукції», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Поліського національного університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»,
галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами.

Органічне виробництво в Україні, як галузь сільського господарства протягом останніх років набирає все більше популярності серед виробників продуктів продовольства. Вибір даного напрямку ведення сільського господарства зумовлений кількома факторами, а саме турботою про здоров'я населення, сталий розвиток територій, бажанням виходу українських аграріїв на ринок Європейського Союзу та збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Важливе значення для виробників органічної продукції є забезпечення своїх конкурентних переваг та підвищення конкурентоспроможності, а формування конкурентної стратегії є обов'язковим етапом розвитку органічного підприємства.

Вищезазначене обумовлює необхідність теоретико-методичного обґрунтування та розробки практичних положень щодо формування конкурентних переваг органічної продукції та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників на товарних ринках, що підтверджує актуальність дослідження. Відповідно, проблема, яка досліджується у дисертаційній роботі Коценко Маріни Сергіївни є актуальною та має велике теоретичне та практичне значення.

Дисертаційна робота відображає результати наукових досліджень, проведених відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та туризму Поліського національного університету за темами: «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310; 2020–2025 рр.), «Формування конкурентних переваг органічної продукції» (номер державної реєстрації №0120U100788; 2019–2023рр.), у межах яких автором обґрунтовано теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації щодо формування конкурентних переваг органічної продукції.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

У теоретичній частині дисертації систематизовано наукові погляди та узагальнено підходи до трактування змісту поняття «конкуренція» та «конкурентні переваги». Здійснено ідентифікацію основних етапів еволюції джерел конкурентних переваг, у рамках якої, окрім загальноприйнятих факторного, витратного, якісного, адаптивного, інноваційного етапів, дисертантом виділено суспільно-орієнтований етап, який відповідає сучасним умовам створення переваг і характерною рисою якого є безпосередня участь суспільства у процесі формування конкурентних переваг та їх управління. Поглиблено послідовність економічного оцінювання конкурентних переваг, яка, на відміну від інших, включає етапи визначення конкурентних переваг і позиції підприємства на ринку та розробку стратегії забезпечення конкурентоспроможності виробників органічної продукції.

В аналітичній частині дослідження здійснено систематизацію складових інституціонального середовища виробників органічної продукції та обґрунтовано недоліки інституціонального забезпечення виробництва органічної продукції в Україні. Здійснено аналіз кон'юнктури ринку органічної продукції та ідентифіковано проблеми, які стримують розвиток виробників органічної продукції. Запропонований у першому розділі алгоритм оцінки конкурентних переваг органічної продукції дав змогу ідентифікувати

основні індикатори конкурентних переваг та оцінити конкурентні переваги органічної продукції вітчизняних виробників органічних овочів та ягід.

У проєктній частині дослідження розроблено практичні рекомендації щодо формування конкурентоспроможності виробників органічної продукції в Україні. Заслугує на увагу сформована автором стратегія конкурентоспроможності органічної продукції, що враховує чинники діяльності самого підприємства. Запропонована класифікація та створена система рівнянь може слугувати базою для розробки стратегій забезпечення конкурентоспроможності підприємств органічного виробництва.

Обґрунтованість висунутих аспірантом наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними статистичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань та використанням отриманих результатів в практичній діяльності установ та організацій туристичної сфери.

Основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях.

Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації, забезпечена знанням і творчим використанням наукової методології та застосуванням сучасних методів проведення досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання розвитку теоретико-методологічних засад, методичних і науково-практичних рекомендацій щодо питання формування конкурентних переваг органічної продукції.

Серед ключових нововведень дослідження – удосконалення методичного підходу до кількісного оцінювання конкурентних переваг органічної продукції на аграрному ринку, класифікацію конкурентних переваг

виробників органічної продукції залежно від типу їх конкурента, відповідно до якої їх розподілено на переваги відносно конкурента-виробника органічної продукції та конкурента-виробника традиційної продукції, систематизація складових інституціонального середовища виробників органічної продукції та обґрунтування недоліків інституціонального забезпечення виробництва органічної продукції в Україні. Набув розвитку запропонований методичний підхід до обґрунтування стратегій формування конкурентних переваг, до яких віднесено стратегії лідерства, успіху, розвитку, скорочення діяльності, помірному розвитку та стратегія консервативної політики, що ґрунтується на застосуванні методів дискримінантного та кластерного аналізу виробників органічної продукції.

Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 24 наукових працях загальним обсягом 8,35 ум. друк. арк. (6,86 ум. друк. арк. належать особисто автору), з них 6 праць, в яких опубліковано основні результати дослідження, у т. ч. 1 стаття в науковому фаховому виданні категорії А, що індексується в базі даних Scopus; 5 статей – у вітчизняних фахових виданнях категорії Б; наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження.

Розроблені наукові положення та пропозиції щодо формування конкурентних переваг органічної продукції можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері економіки та управління. Основні ідеї та висновки дослідження доведено до конкретних положень, методик і рекомендацій. Вони можуть бути використані у практичній діяльності органами державного управління на національному та регіональному рівнях, підприємствами, громадськими організаціями.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання результатів і рекомендацій дисертаційного дослідження у процесі формування конкурентних переваг органічної продукції вітчизняних

підприємств; розробки стратегій забезпечення конкурентоспроможності підприємств.

Результати дослідження апробовані сільськогосподарським виробничим кооперативом «ЯГІДКИ» (довідка від 21.08.2022 №324). Результати дослідження дають можливість сформулювати конкурентні переваги та зміцнити позиції на ринку органічної лохини і стати лідерами в регіоні. Дослідження апробовані на ПП «АГРОТЕМ ПЛЮС» (довідка від 27.03.2023 №108) під час оцінки обраних векторів свого подальшого розвитку. Зокрема, використання запропонованої стратегії розвитку унікальної цінності продукції стала базою для розробки стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації.
Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційного дослідження Коценко М.С. засвідчив їхню повну ідентичність в частині формулювання мети, об'єкта, предмета, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Загалом зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту дисертації, що викладені стисло.

Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації.

Дисертація та оприлюднена анотація оформлені відповідно до вимог чинного законодавства України.

Відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Коценко М.С. за рівнем наукової новизни, змістом, логікою викладеного матеріалу, узагальненнями, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням та відповідає спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Робота написана державною (офіційною) мовою із дотриманням наукового стилю та використанням у дослідженні спеціальної термінології. За своєю структурою та оформленням дисертація відповідає вимогам МОН України. Виклад матеріалу загалом подається обґрунтовано, розділи дисертації пов'язані між собою, висновки і пропозиції випливають зі змісту

дисертації та отриманих здобувачем результатів. Авторські методичні положення і наукові розробки, пропозиції та рекомендації, наведені в роботі, деталізовані дисертантом і переважно доведені ним до можливості практичного застосування.

Таким чином, тема дослідження, його мета, предмет і об'єкт, перелік поставлених та вирішених завдань, положення наукової новизни, запропоновані автором загальні висновки, обсяг друкованих праць відповідають чинним нормативним вимогам щодо наукових робіт такого рівня.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

Дисертація є самостійною виконаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які виставлені автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Таким чином, у дисертаційній роботі Коценко Маріни Сергіївни на тему «Формування конкурентних переваг органічної продукції» відсутні порушення академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, доцільним буде зауважити на наявність певних недоліків та дискусійних моментів, які полягають у наступному:

1. У теоретичній частині дисертації автор виокремлює поділ конкурентних переваг за джерелами створення на так звані переваги «низького рівня», переваги «високого рівня» та переваги «найвищого рівня». Водночас вважаємо, що дослідженню вказаним джерелам у роботі приділено не достатньо уваги.

2. У аналітичній частині, здійснюючи діагностику ринку органічної продукції в умовах загострення конкуренції (п.2.2.) та аналізуючи імпорт органічної продукції із країн Європи та світу до України, доцільно було б

розглядати динаміку імпорту по групах продукції, оскільки це впливає на цінову політику органічної продукції в Україні.

3. В другому розділі дисертації оцінку конкурентних переваг органічної продукції на основі аналізу основних її індикаторів проведено відповідно до алгоритму, запропонованому у пункті 1.3. Для вибору об'єкта дослідження було використано ряд критеріїв, серед яких: кількість зареєстрованих виробників продукції в Україні (не менше 15), розмір органічної сертифікованої площі задіяної під вирощування певних видів культур, органічна продукція, яка не підлягає переробці, розмір експорту та внутрішнє споживання продукції. Відповідно до визначених критеріїв можна розглядати продукцію овочівництва, фруктів та ягід. Водночас, вважаємо, що робота значно виграла б, якби перелік вказаних критеріїв було розширено для можливості оцінки конкурентних переваг продукції тваринництва та переробки продукції тваринництва.

4. Розглядаючи світові практики розвитку органічного виробництва у пункті 3.1. «Шляхи адаптації процесу формування конкурентних переваг органічної продукції вітчизняного виробника до світового досвіду», увагу сфокусовано на країнах Європи, США та Канади, в той час робота значно виграла б, якби автор навів приклади інших країн, зокрема країн Середнього та Близького Сходу та Австралії.

Наведені недоліки не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, а зауваження можуть бути предметом наукової дискусії та подальших досліджень автора.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Коценко Маріни Сергіївни «Формування конкурентних переваг органічної продукції» є завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему. Вона містить теоретичні та методологічні засади, розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування конкурентних переваг органічної продукції. Рівень проведених

досліджень та їх практична спрямованість свідчать про наукову зрілість здобувача.

За змістом і оформленням дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України №40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту та маркетингу

Поліського національного університету

Нелісеєв

Микола МІСЕВИЧ

